

erdiko kaira

Joseba Sarrionandia

«Zalantzan ipini nahi dut normalizazioaren ideia»

Ez da poemarik, ez ipuinik, ez nobelarik, baina orotarik badu Joseba Sarrionandiaren (Iurreta, Bizkaia, 1959) lan berriak. Guziarekin ere, eta egileak genero haietarik guzietarik edan baldin badu ere, batik bat pentsamendu eta gogoeta baliatu ditu zazpi ehun hosto badituen saiakera gaitzean. Galto bat bada ageri liburuaren izenean, *Moroak gara laino artean?*, eta arrapostua ziorra ez deino, irakurtzaileak du gibel-solasa izkiribaturen...

MIXEL ETCHEVERRY

JOSU LANDA

Ezkerrean Jose Lertxundi frantziskanoa. Marokoko Prefektu Apostolikoa zen eta marokoera arruntari buruzko liburuen egilea. Erdiko eta eskumako argazkietan Pedro Hilarion Sarrionandia, frantziskanoa hau ere, eta arriferaren ikertzailea.

Sei-zazpi urte dituzu eginak liburu honen eginen, baina duela hiru urte ere bazenuen testu bat, izenburu berean, liburu hau egin zitezkena. Nola agitu da oraiko lan honen –hots, bigarren liburuaren–, prozesua?

Lehenengo bertsio hartan historia ahaztu hori ikertzen zen, gramatika haren erreferentziarekin, Leopoldo O'Donnellen tropek Tetuan konkistatu zutenetik 1859ko kanpainan Maroko independentea egin eta Ifniko gerlara arte. Ehun urteko kolonialismoa. Baina, “gramatika” esaten duzu eta ematen du badakizula zertaz ari zaren, edo “fraide”, edo “enpresario” esaten duzunean, edo “nazio”, edo “ejer zizito”. Baina, nire ustez, misterio handiak dira. Teologia harrigarria bada, are ar raroagoa da zelan moldatu den herri osoen bizimodua erlijio baten arabera. Beste misterio handi bat da boterea, nola erabakitzen duen pertsona batek besteak baino gehiago dela, eta besteen nagusi izan daitekeela. Arraroa da, zeren bestea zapaltzea deserosoa izan behar da, ezta? Hori, pertsonen artean ez ezik, nazio-estatuaren artean gertatzen bada, kaltea handiagoa da. Beste misterio handi bat dirua da, teologiarako bezainbesteko sinestokortasuna behar da ekonomia finantzarioan sinesteko. Hala ere, diru irabaziei begira antolatzen da jendearen bizimodua. Lokarri ezagun eta aldi berean ezezagun horietan harrapaturik bizi gara, armiarma sarean bezala. Gizakiaren askatasuna oso baldintzaturik dago. Botereari eta giza askatasun debekatuari buruzko errefle-

“Botereari eta giza askatasun debekatuari buruzko erreflexioa da liburu hasieratik amaierara lotzen duen haria”

“Gaur eguneko egitura ekonomiko eta militarrek, politikoak eta kulturalak ez dira txarrak feudalismokoekin erkatzeko”

xioa da liburu hasieratik amaierara lotzen duen haria.

Ohituak gintuzun ipuin, poema eta gisak oetara, baina ez tamainako saiakera baten irakurtzera. Zerk eragin du zure baitako idazlearen mudatzea? Segurki, irakurtzaileak ez du honelako lanik zuregandik espero...

Beste liburu batzuetan ere saiatu naiz botere sistemen kritika eginen, baina aspektu partzialak aipatuz, modu intuitiboagoan. Oraingoan, nagusi den pentsamendu bakar horrekin, horretara modu zabalago batean bueltatzeko beharra sentitu dut. Goi-koen eta behekoen arteko betiko aldea harrigarria da gaur egun, telebistatik demokraziaz eta zorionaz mintzo zaizkigun artean. Gaur eguneko egitura ekonomiko eta militarrek, politikoak eta kulturalak ez dira txarrak feudalismokoekin erkatzeko. Esaten zaigu sistema hau ezinbestekoa dela, baina ezinbestekotasun hori totalitarismo seinale larria da. Poemak eta literatura berez oso manipulagarriak dira, intraszendenteak izateaz gainera. Idazleak ere bere papera betetzen du espektakuluan. Gure sistema politiko, ekonomiko, kulturala, dena erabakita dagoela ematen du, bakoitzak bere papera bete besterik ez dagoela. Historia errepasatu eta gure antzerki hori zertan den analizatzen ahalgindu naiz.

Liburu Pedro Hilarionen lanaren berri kontatzeko zelakoan ginen, hots, amagiz hizkuntzen gainean eginiko gramatika hartaz. Baina auni-

tzez harago ere badoa... Zer lan egin zuten Pedro Hilarionek eta Lertxundik, eta zenbat hizkuntza mintzatzeko zituzte Marokon?

Arabiera arrunta hitz egiten dute gehienek. Eta hiru hizkuntza berbere egiten dira: tarifit Arrif aldean, tamazight Atlas aldean, eta taxelhit hegoaldean. Ez arabiera arrunta ez amazigera, ez dira ofizialak eta ez dira idazten. Lertxundik arabiera arruntaren gramatika, hiztegia eta abar egin zuen. P edro Hilarion hizkuntza berberei buruz lan berbera egiten ahalegindu zen. Marokon hizkuntza ofizialak minoritarioak dira, arabiera klasikoa eta frantsesa. Diglosia gogor horretan, gertatzen da askok esaldia arabiera arruntean hastea eta frantsesez amaitzea. 'arantzia deitzen diote hori egiteari. Euskaraz ere ohikoa da, ezta? Esaldiak euskaraz hasi eta erdaraz segitzea...

Bereberren hizkuntza ote duzu estakuru, eskuaren egoeraren aztertzeke? Gibel kapituluetan garbiki ageri da hori... Zein duzu liburuen xedea?

Kosmobisio partzial eta okerrak ditugu denok, ezta? Zalantza hori agertzen da, azaltzen diren pertsonaiei begira. Jendea botereen artean bizi da, haietara moldaturik edo erresistentzia eginez, gezurrak esanez, disimulatuz. Euskaldunek arbola mailatuaren elezahar kontsolatzailea izan dute, euskaldunek ez zutela beste herririk menderatzen, legenda erromantiko eta demokrata-kris-

"Kandido Sasetak, euskaldun independentista, Arrifeko gerla osoa egin behar izan zuen ejertzito espainolean"

taua. Hori g ezurra da eta, kasu batzuetan, fabularen tankerakoak dira biografiak. Kandido Sasetak esate baterako, euskaldun independentista, Arrifeko gerla osoa egin behar izan zuen ejertzito espainolean moroen kontra. Gero, Euzko Gudarosteko komandantea zela, Asturias defendatzen hil zen.

Hizkuntzaz eta estatuaz mintzo zara. Ba ote hizkuntzarik botere politikorik ukan ez duenik?

Nahi bezainbat eta gehiago izkiribatu duzu liburuan gai horretaz...

Hizkuntza botere politikorik gabe izan daiteke, jakina. Baina boterea zer den argitu behar da. Bestearen askatasun aukera murrizteko ahalmentzat definitzen du boterea Niklas Luhmannek. Botere politikoa gauza guzietara sartzen da eta hizkuntza erlazioetara ere bai.

Alta, hizkuntza guziek badituzte beren eskubideak, baina, irautekotan, botere politikoaren beharra omen...

Ez dakit horrela planteatu daitekeen. Hizkuntzek ez dute eskubiderik, ez bada agintzen duena etortzen lege batzuk erredaktatzera horretarako, euskarak eskubide batzuk ditu Ondarroan, eta zeharo desberdin batzuk Barakoxen, edo Tafallan. Dena dela, eskubideon subjektua pertsona da. Eta jendeak berez beharrik izaten ditu, ez eskubide batzuk, baizik betebeharrak batzuk. Eta egin behar horien arteko legeak aldatzea da, hau da, estatuak emandako eskubideen esparrua zabaltzea.

Adibidez, autodeterminazio eskubidea, argi dago ez diola eskubide hori beste inork emango, nork bere burua autodeterminatu behar izaten dela.

El-Raisuni eta Abdelkrim ere azaltzen dira zure liburuan. Zer paper egiteko bazuten Marokoko gerlan?

Mohamed El-Raisuni bandoleroa izan zen, Jebalako jauntxoa, arabiarra. Oswald Spenglerrek idatzi zuen boterearen bidez bila daitekeela harrapakina, edota harrapakinaren bidez boterea. Mohamed El-Raisuni patxa izendatu behar izan zuten enpresaburu greziar-amerikarra bahitu zuenean. Bandolero erromantikoen jenerokoa izan zen, baina hori erresistentzia modu bat ere bazen Maroko kolonialean. Mohamed ben Abdelkrimen kasua oso bestelakoa da, amaziga zen, espainolen enplegatua baina Arrifen nazio-estatu moderno bat fundatzeko ideia izan zuen. Itzelezko botere erlijioso, militar eta ekonomikoen azpian zegoenez gero, haren jokabidea kontraesankorra izan zen. Pedro Hilarioen gramatika agertu zenean, amazigera irakasten hasi zen, Melillan, militar espainolei. Sei urte geroagoa Annualgo eraso antolatatu zuen, hamar milatik gora militar espainol hil ondoren, errepublika independente bat sortzeko Arrifen.

Espainol direnen aldetik, diozu Afrikako gerla guztiz baldintzatu zuela geroko Espainiako Gerla Zibila.

Gerla Zibila Afrikako Ejertzito irabazle eta harropuztu hark probokatu zuen. Gerla zibila deitzen zaio... Klaro izan zela gerla zibila, gerla guziak dira zibilak, giza jendeak bata bestea hiltzen duelako! Behin gerla hasi eta, jendea multzo bitan banatu behar. Baina Arrifeko Gerla kolonialismo espainolak eragin zuen. Hori oso ondo aztertu du Sebastian Balfourrek...

Menderatuak, gaseztatuak eta errepresio bortitza jasan ondotik, beraz, marokoa zein gisaz zuten esku hartu Espainiako gerla "zibil" deitu horretan?

Manuel Aznarrek bere historian dakarrenez, 75.000 marokoa parte hartu zuten. David Seddon antropologoak Ulad Setut kabila-koak ikertu ondoren esan zuenez, mendeku kontzientziarekin ibili ziren Espainian barrena. Moro gaiztoen estereotipoa indartu zen, baina hor badago tranpa, estereotipo tranposo bat. Durango italiarrek bonbardatu zutela, Gernika alemaniarrek bonbardatu zutela,

Eskerrik asko

"Euskarazko esaeretan ederrenetakoa, eskerrik asko, lan hori egiten lagundu didatenei. Orain zazpi urte amazigerazko gramatika hori Bartzelonan topatu zidanari, idazlan hori aurrera eramateko behar izan ditudan hainbeste liburu eta dokumentu helarazi didatenei, eta okerrak seinalatu dizkidatenei".

"Mohamed El-Raisuni bandoleroa izan zen, Jebalako jauntxoa, arabiarra. Oswald Spenglerrek idatzi zuen boterearen bidez bila daitekeela harrapakina, edota harrapakinaren bidez boterea. Mohamed El-Raisuni patxa izendatu behar izan zuten enpresaburu greziar-amerikarra bahitu zuenean. Bandolero erromantikoen jenerokoa izan zen, baina hori erresistentzia modu bat ere bazen Maroko kolonialean".

bortxaketak eta zakuratzeak moroen gauza zirela. Baina gerlako benetako eragileak beste batzuk ziren. Eragile haien ondokoez agintzen dute gaur egun ere Espainian. Arrifen bota ziren gasetako batzuk La Marañosa fabrika egin ziren, esate baterako, eta arma fabrika hori mar txan da oraindik. La Marañosan egiten diren armak non eta Afganistanen erabiltzen dira, edo Saharan, edonon.

"Euskaldunek immigranteekin zerikusia dugu, apur bat arrotzak garelako geure herrian, ez dugu agintzen eta, herri gisa, situazio nahiko irregularrean gaude"

Magrebtar herrialdeak independentzia erdietsi zuten gero, zein izan da amazig horien egoera? Zer berri ekarri dute Frantziarako eta Espainiarako etorkinek?

Maroko estatu neokoloniala da, sultana "errege" deitzen da orain, eta hor dago Amerikako Estatu Batuen sostenguarekin, Frantzia eta Espainiaren laguntzarekin.

Amazigei dagokienez, deskolonizazioarekin, bertako egitura tradizionalak hondaturik zaudenez gero, 60ko hamarkadatik aurrera

Galtzaileekiko mespretxuaz

Sarrionandia da Pedro Hilarion, Garaikoa (Bizkaia). Sarrionandia zaitugu zuhaur ere, lurretako (Bizkaia) Goiuri eta Garaizar etxaldeetan dituzu familia erroak. Bada ahaidetasunik zuon bion artean?

Ez dakit ahaidetasunik dagoen. Ez dut hori ikertu. Sasoiko seme-alabak izaten gara, askatasun errainu batekin. Pedro Hilarion horrek amazigerazko gramatika egin zuen orain ehun urte baino gehiago, eta saia-kerako abiapuntuetako bat da pertsonaia hori. Beste askoren aztarnak jarraitzen dira, Jose Lertxundirenak esate baterako, Marokoko arabiera arrunta ikasteko

eskuliburu ezagunen autorea. Mohamed Ben Abdelkrim da liburuko beste pertsonaia nagusi bat, Miguel de Unamuno ere behin eta berriz agertzen da, baita Rudyard Kipling, Voltaire, Axular, Iztueta, Conrad eta beste asko ere. Saiakerak beste abiapuntu bat ere badu, galtzaileekiko mespretxuaren konstatazioa. Historian zehar, eta hori are nabarmenagoa da gaur egun, irabazleak eta boteretsuak miresten dira. Menperatuekiko ezinikusia ohikoa da. Zapalduaren egoera beraren izaera edo portaeragatik justifikatzen da. Sentimendu okerra iruditzen zait.

behialako metropolietarako emigrazioa ohikoa bihurtu zen. Nik ez dakit zer berri ekartzen duen immigranteak, baina ia beti da “besteak”. Immigrantea arrotza da, eta agintzen ez duena, eta situazio irregularrean dagoena. Euskaldunek immigranteekin zerikusia dugula iruditzen zait, apur bat arrotzak garelako geure herrian, ez dugu agintzen eta, herri gisa, situazio nahiko irregularrean gaude. Euskaldunek erlazio eta zerikusia gehiago dugu immigrante amazig edo senegaldarrekin Espainiako bankariekin edo guardia zibilarekin baino. Besteetakoak gara, euskaldun garen aldetik behintzat.

Botere harremanez, Alter eta Ego aipatzen dituzu...

Luhmannek psikologiatik soziologiarako eramandako kontzeptua da, komunikazio sistema eta boterearen egitura azaltzeko: Alter, agintzen duena da, nagusi dena, eta Ego obeditu beharrean dagoena, menpekoa. Immigranteek eta euskaldunek suer tea konpartitzen dugula argi ikusten da, esate baterako, epaitegietan. Esan, “euskaldun bat zegoen epaitegian” edo “immigrante bat zegoen epaitegian”, inork ez du pentsatuko juez zegoela. Moroak bezala. Baliteke epailea izatea euskalduna, Mohamed El-Mizian Galiziako kapitan jenerala izan zen frankismoaren denboran, baina, berez jende markatuaz espero dena kondenaren ertzean egotea da.

Euskara batua ere Alter bihur daitekeela aipatzen duzu lerro artean...

Idea da, boterea edozein mailatan gertatzen dela. Ez da urruneko gauza zertan izan behar. Entzuten da batzuetan badugula hizkuntza normalizatu bat, badugula literatura normalizatu bat, homologagarria dela auzokoekin. Zalantzan

“Jendeak berez beharrak izaten ditu, ez eskubide batzuk, baizik betebeharrak. Eta eginbeharrak horien artekoa legeak aldatzea da”

Eugène Delacroix-en *Étude d'arabe assis* irudiak zabaltzen ditu Moroak gara behelaino artean? liburuko orrialdeak.

ipini nahi dudana normalizazioaren ideia da. Bizi garen mundua normala dela pentsatzen dute batzuek. Esklabismoa, feudalismoa, absolutismoa, inperialismoa gainditu eta orain bai giro onean gaudela. Baina orduan ere gizarte normalean bizi zirela pentsatzen zuten, eta ez zegoela besterik, gainera. Gu bizi garen mundua oso arraroa da, ondo begiratzen badiozu. Amerikanoak ez dakit zer herri bonbardatzen eta, aldi berean, jendea telebistatik egon daiteke lasai espektakulari begira. Oso arraroa da, zer zientzia-fikzio handiagoa bizi garen mundua baino! ■